

ШАРЛ ДИЛ ТЕОФАНО`

Превод от френски: Д. Б. Митов, Д. Попов, 1930

chitanka.info

I

От какъв произход била тая знаменита царица, която към края на 956 г. се омъжила за единствения син на Константин VII, младия Роман, това не знаем. Придворните летописци, които се стараели да запазят доброто име на династията, сериозно твърдят, че тя произхождала от твърде старо и много благородно семейство и че царят и царицата изпитвали неизказана радост, когато намерили достойна съпруга за сина си. По-малко доброжелателните към Македонската династия историци обаче съобщават, че произходът на царицата е много по-скромен. Баща ѝ, именуем Кратер, роден в Лакония, бил долен плебей и държал крѣчма в един затѣнтен край на столицата. До омѣжването си тя се наричала Анастасия или просто Анастасо. Когато се приближила до престола, приела по благозвучното име Теофанѳ, „за да подчертае, казват панегиристите, че била показана и избрана от Бога“. В едно отношение обаче тя заслужавала това име — дейната красота била необикновена, сврѣхчовешка, божествена. „Със своята красота — казва един съвременник, — със своята изрядност тя надминаваше всички жени на своето време.“ „Тя се отличавала — пише друг летописец — с несравнената си красота, била истинско чудо, създадено от природата.“ Няма съмнение, че с красотата си тя пленила Роман. Но къде се е срещнала с него? Дали не дължи своята чудна съдба на едно от ония състезания за красота, които обикновено се устройвали във Византия при избора за невеста на царския син и на които се събирали най-красивите момичета от цялата държава, за да бъде избрана една измежду тях от царя и приближените му? Това е твърде възможно. Или може би между красивата плебейка и наследника на престола се е завързала някаква любовна интрига, която завършила с брак? Съдбата на Теодора доказва, че това е възможно и доколкото познаваме характера на Роман, това предположение е най-вероятно.

Той бил красив, едър, широкоплещест юноша, прав като кипарис. Имал красиви очи, прекрасен цвят на лицето, приятен характер;

говорел сладко и прелъстително. Създаден, за да бъде обичан, той обичал и да се весели. Страстен ловджия и поклонник на всички видове спорт, той бил постоянно в движение, обичал хубавото ядене и пиене и други подобни удоволствия. При това заобиколен от лоши другари и съветници, водел безгрижен, пълен с весели приключения живот, въпреки старанието на баща му да му даде колкото може по-добро възпитание. Старият цар Константин VII Багренородни, увлечен в церемониите и религията, се стараел да внуши същите качества и на сина си. „Баща му го поучавал — казва летописецът, — как царят трябва да говори, да ходи, да се носи, да седи, да се усмихва, да се облича“ и след такива уроци внушавал на младия човек: „Ако постъпваш съгласно тези наставления, ще управляваш дълго царството на ромеите“. За да въведе сина си в политиката и дипломацията, Константин VII написал и твърде научните и много ценни за нас книги: „За темите (провинциите)“ и „За управлението на държавата“. Но Роман бил едва осемнадесетгодишен и не проявявал желание да стане държавник. Бащата, който много обичал сина си, навярно не му се противопоставил и дал съгласието си за брака с Теофанò независимо от произхода ѝ. Скоро след сватбата, в 958 г., младата жена родила на мъжа си син, бъдещия цар Василий II, с което многокрепила своето положение и значението си в двора. Когато на следната 959 г. цар Константин починал, Роман II и жена му Теофанò се възкачили на престола. Тогава тя била осемнадесетгодишна, а младият цар — двадесет и една.

Доколко нравствена е била младата царица — трудно може да се каже с увереност. Придворният летописец говори с положителност: „Тя беше с красива външност, очарователно лице и много благородна душа“. Съвременният историк, напротив, твърди, че Теофанò била съвсем развалена жена, че тя била прелъстителка, магьосница, коронована сирена, била създание свършено безсрамно и развратно. Това са резки думи и много оскърбителни епитети в сравнение с малкото достоверни сведения, достигнали до нас. Трябва обаче да се отбележи, че съвременниците ѝ писатели, особено писателите през следващото столетие я представят като жена фатална и съдбоносна. Един историк разказва, че в желанието си да се добере по-скоро до престола, тя със съгласието на мъжа си се постарала да отрови царствения си свекър. Друг историк съобщава, че когато умираше

съпругът ѝ, в столицата се разнесъл слух, че Теофанò го била отровила. Според свидетелствата на други писатели по същия начин тя се избавила и от един опасен претендент за престола — принца от царска кръв Роман Лакапин, и по такъв начин си отмъстила на любовника си Йоан Цимисхи, който я напуснал. Арменските летописци твърдят дори, че царицата се опитвала да отрови собствените си синове. Всъщност всички тия слухове се разпространявали от лица, живели вън от двора, при това писали сто или двеста години по-късно и затова заслужават малко доверие. В някой случай тези злоумишлени слухове се опровергават от фактите, в други те изглеждат много малко вероятни. При това не трябва да се забравя, че ако Теофанò е считала, че трябва да извърши престъпление (а веднъж в живота си тя наистина извършила такова), тя би действала не с отрова, а смело и открито, с помощта на меч.

Споменавайки за това, съвсем не си поставям за цел да възстановявам доброто име на Теофанò. На нея се приписват достатъчно много достоверни и конкретни обвинения, но списъкът на тези обвинения няма защо напразно да се увеличава с мъгляви и недоказуеми престъпления. На мен ми се струва, че тя е била преди всичко честолюбива жена, жадна за власт и влияние, и за да запази положението, до което е достигнала, била способна дори на престъпления. Аз я намирам не за жестока, страшна интригантка, която никога не подбира средства, а за фалшива и вероломна, когато се касае до интересите или капризите ѝ. Стъпила на престола, тя оказала силно влияние върху своя царствен съпруг. Не само всички негови роднини били отдалечени от двора, а и целият висш административен персонал бил разместен. Първата стъпка на Теофанò, когато тя станала господарка на двореца, била да отстрани своята свекърва царица Елена и своите пет зълви.

Последните били очарователни княгини, превъзходно възпитани от баща си, който обожавал дъщерите си. През царуването на баща си те били допускани да се месят в държавните работи, а една от тях, Агапия, често замествала секретаря на баща си и висшите сановници се вслушвали в мненията ѝ. Това не се харесало на Теофанò. По заповед на царя, изтръгната насила от него от ревнивата му съпруга, на петте царски сестри било предложено да постъпят в манастир. Напразно майка им молила, напразно сестрите прегърнати просили да

бъдат пощадени. Нищо не помагало. Само на царица Елена било разрешено да остане в двореца, където тя след няколко месеца починала. Дъщерите трябвало да изпълнят непреклонната воля на снаха си, която в жестокостта си ги разпръснала в различни манастири. Напразно княгините протестирали до последния момент. Когато били подстригани вече от патриарх Полиевкт, те отказали да носят раса и искали само скромна храна. В крайна сметка Роман II им отпуснал висока издръжка и им разрешил да устроят живота си така, както в двореца. При все това те били завинаги умрели за света и Теофанò тържествувала.

От факта, че тя се държала така с роднините си, може ли да се заключи, че впоследствие наистина е отровила мъжа си? „Повечето — съобщава ни съвременният писател Лъв Дякон — допускат, че Роман II умрял от отрова, дадена му в женското отделение на двореца.“ Това страшно обвинение само показва на какво са смятали способна Теофанò нейните съвременници. Обстоятелството, че тя убила втория си съпруг, за да се омъжи за трети, прави възможно предположението, че тя е отровила първия, за да се омъжи за втория. Все пак, макар че свидетелството на историка е твърде важно за нас, това обвинение ни се струва неоснователно. Преди всичко летописците посочват като удовлетворително обяснение за преждевременната смърт на младия цар ранното му изтощаване вследствие на страстта му към удоволствия и всякакъв род излишества. Същият съвременник, който споменава за отровата, на друго място говори, че царят умрял вследствие на безумна езда. На второ място, непонятно е, каква цел е можела да преследва Теофанò с премахването на съпруга си. За шест и половина години съпругески живот тя му родила четири деца, последна е дъщеря им Анна^[17], родена два дни преди смъртта на бащата. Каква нужда е имало да отрови царствения си съпруг, когато чрез неговата смърт, повече отколкото при всяко друго обстоятелство тя заедно с малолетните си деца се излага на опасност да изгуби властта, която толкова много обичала? Теофанò била достатъчно умна, за да не се подлага на такъв един риск.

Трябва да признаем, че в поведението на Теофанò ние не намираме нищо такова, което би се считало престъпно, развратно или безсрамно. Докато е бил жив Роман II, трябва да се допусне, че младата царица е водила безупречен живот. След смъртта на мъжа си

по политически съображения се омъжила за човек с тридесет години по-стар от нея. Такива бракове се срещат не само в царските семейства, но нерядко и сред обикновените смъртни. И макар да не можем с положителност да твърдим, че този брак е бил единственото ѝ средство за утвърждаване на малолетните ѝ синове на престола, не можем и да я осъждаме много за това, че в желанието си да запази властта, тя принесла известна жертва. Единствен тежък упрек може да ѝ се отпрати не затова че пет години по-късно изменила на стария си съпруг заради младия любовник, а затова че за да се омъжи за последния, не се поколебала да умъртви по най-ужасен начин първия. И все пак ще прибавим, че това злодеяние тя впоследствие изкупила с тежко наказание.

---

[17] Анна впоследствие се омъжила за киевския княз Св. Владимир. — Б.пр. ↑

II

Когато цар Роман на 15 март 963 г. почти скоропостижно починал, младата вдовица била едва на двадесет и три години. Тя останала с четири деца — две момчета и две момичета. Незабавно се обявила за регентка от името на двамата малолетни князе — Василий на пет и Константин на две години, но общото положение на държавата било много трудно за една жена, особено за честолюбива жена. Неин пръв министър бил паракимомена Йосиф Вринга, който при цар Константин управлявал самостоятелно държавата и от когото можело да се очаква, че ще се опита да отстрани регентката, за да запази само за себе си цялата власт, докато продължава малолетството на князете. В Азия пък начело на победоносната армия стоял прославеният герой Никифор Фока, чието честолубие внушавало основателни опасения.

Никифор Фока се ползвал по това време с необикновена известност сред народа. Потомък на стар кападокийски род, който в числото на своите прадеди наброявал много славни генерали. Благодарение на бляскавите си победи Фока още повече прославил името си. Той отнел от арабите остров Крит, в чиито ръце се намирал в продължение на сто и петдесет години, минал през Тавор и победоносно превел войските си през Киликия, ненадейно нападнал и завладял големия град Алеп и по такъв начин свалил хамданидите, емирите на Сирия. Превъзходен войник, ловък тактик, несравним генерал, той умее да говори на войниците си, които обожавали своя пълководец и споделял с тях всички трудности и опасности. „Той живееше само за войската“, казва за него биографът му. Но с не помалка любов се ползвал Никифор сред столичното население. Когато на връщане от Крит се появил триумфиращ в хиподрума, той хвърлил в изумление столицата с блясъка и богатството на плячката, която се стичала като река, чийто край не се виждал. Удостоен с почести, каквито само древните герои на Рим виждали, той бил при това много богат. Под негово владение живеели многочислени васали, всецяло

предани на своя господар. Той се смятал за единствения пълководец, способен да отблъсне сарацините, които се надигали на изток от империята, и Роман II, като умираше, разпоредил главното командване на войската да бъде поверено на него.

Ако личността на Фока в политическо отношение можела да внуши опасения, в очите на младата жена този победоносен генерал съвсем не изглеждал удобен за герой на роман. В 963 г. Никифор Фока бил 51-годишен и съвсем не се отличавал с красота. С дребен ръст, тлъст, с къси крака, той имал голяма глава, обгоряло от слънцето лице; носът му бил гърбав, брадата черна, прошарена, а под гъстите вежди блестели черни, замислени, мрачни очи. Луитпранд, архиепископ Кремонски, който в качеството си на посланик живеел в Константинопол, говори за него, че бил безобразен, черен като негър и ако го срещнеш нощем, човек не на шега можел да се изплаши. При това той бил суров човек, корав, меланхолично настроен и мълчалив. Откак изгубил жена си и вследствие на нещастен случай и единствения си син, той се отдал на благочестие и мистицизъм. Дал обещание за целомъдрие, не ядял вече месо, спял на твърда постелка, покрит с власеницата на чичо си Малеин (монах, който спечелил славата на светец) и обичал монасите. Негов духовник бил знаменитият Атанасий, бъдещият основател на Атонския манастир, без чиито съвети не можел и когото вземал със себе си, когато тръгвал в поход. В обществото на тоя калугер той мечтаел за отшелнически живот и си построил килия в манастира, основан от Атанасий в Света гора. Аскет и войник, суров и трезвен, той бил жаден за пари и макар да се отказал от всичко светско, способен бил да бъде и кротък, и вероломен. Никифор Фока, както повечето хора от неговото време, съчетавал в себе си невероятни противоположности и под студената си външност криел горещо сърце.

Дали е бил честолюбив? На тоя въпрос трудно може да се отговори с увереност. Командвайки победоносната, всецяло предана нему армия, Никифор Фока през време на държавната криза, предизвикана от смъртта на Роман II, е можел да се реши на всичко и грижата му за личната му безопасност на пръв поглед го тласкала към вдигане на въстание. Генералът знаел, че всемогъщият Вринга го ненавижда и че от него всичко може да се очаква. Въпреки това отначало Фока нищо не предприел, а като благомислещ и благочестив

войн продължавал успешно да воюва с неверниците. Ако след това се решил да действа, сторил го по настояването на Теофано̀.

Колкото до отношението на Никифор Фока към красавицата царица ни се налага една предпазливост, когато търсим навсякъде романтична подкладка. Несъмнено е, че докато бил жив Роман II, между генерала и царицата нямало никакви отношения, ни симпатия, ни антипатия. Едва след смъртта на съпруга си, когато от всички страни започнали да се показват опасности, регентката разбрала, че генералът представлява сила, с помощта, на която може да се обезсили честолюбието на Вринга. Тя дошла до заключение, че за да заздравя своето положение, трябва да привлече на своя страна Никифор Фока и че предложението ѝ няма да бъде отхвърлено. И така, по инициатива на царицата и въпреки противодействието от страна на Вринга, Фока пристигнал от Кападокия в столицата и царицата лесно успяла да го уговори и да го направи свой съюзник.

„За никого във Византия не било тайна — пише Шльонберже, — че прелестната царица направила омайващо, неизгладимо впечатление на суровия генерал, под чието началство се намирали всички източни войски.“ Трябва да се предполага, че отначало Фока бил в сухи делови отношения с регентката и едва после пламнал от любов към нея и се показал готов на всичко, за да заслужи разположението ѝ. Нищо не показва, че Теофано̀ му отговаряла с взаимност — тя никога не го е обичала, но разбрала какво влияние има той и каква полза за своите планове и своето честолюбие може да извлече от него. По политически съображения тя насърчавала страстта му и с политически сметки се омъжила за него. Трябва да се прибави, че към обаянието, което упражнявала над него регентката, се присъединили и други съображения и го заставили да действа. Това били непримиримата ненавист и омраза, които изпитвал към него Вринга. Разбира се, че първият министър не можел да отрече бляскавия триумф на победителя, но все по-увеличаващата се известност на Фока безпокояла всемогъщия министър, който подозирал, както казват, интригата, която се заплитала между регентката и генерала. Напразно Фока със свойственото на византийците лукавство се мъчел да излъже бдителността на Вринга. Той заявявал на всички, че единственото му желание било да облече схимата^[18]. Но Вринга трудно можел да се измами. Той решил, че единственото средство да отстрани съперника

си било да му извади очите. За щастие на Фока, когато го повикали в двореца под някакъв предлог, той заподозрял или пък получил някакво приятелско предупреждение и вместо в двореца, избягал в църквата „Св. София“, като помолил патриарха да се застъпи за него. Патриарх Полиевкт не бил без достойнства. Той бил упорит, непримирим, ограничен, късоглед, но решителен, умее да говори убедително и проявявал нетърпимост към първия министър. Незабавно той отишъл в двореца, настоял да бъде свикан Сенатът и произнесъл толкова убедителна реч, че въпреки протестите на Вринга отново било възложено на Фока командването на войската с неограничени пълномощия. Фока веднага отпътувал за главната квартира на войските в Кесария и отново станал господар на положението.

В тая лицемерна борба с интриги Теофанò останала зад кулисите. Напълно вероятно е, тя да е поддържала съюзника си и да е убедила Полиевкт да вземе страната на Фока. Така се държала Теофанò и през събитията, които последвали след това. През юли 963 г. Фока, като виждал, че ненавистта на Вринга заплашва живота му, след дълги колебания позволил на армията да го провъзгласи за император, в знак на което си надянал пурпурни обувки. Когато през август същата година се появил пред стените на Византия, в столицата избухнало въстание, помело от лицето на земята Вринга и приятелите му и отворило вратите ѝ за узурпатора. Теофанò привидно не играла никаква роля в тези събития и останала уж безучастна зрителка. Но всъщност, ако Фока станал честолюбив, ако след дълги колебания надянал на себе си царската багреница, това той сторил от любов към царицата, любов, която тя съумяла, да събуди у него.

В страшните августовски дни на 963 г., когато разбунтуваните тълпи бясно избивали войниците, които пазели министъра и разрушавали двореца му, явни ръководители на въстанието били патриарх Полиевкт и предишният министър Василий, но несъмнено е, че нишките на заговора излизат от терема на Теофанò, която тайно се свързвала с ръководителите на въстанието. Макар нейното име да не се споменавало, честолюбивата интригантка била душата на грозните събития.

На 16 август 963 г. Никифор Фока тържествено пристигнал в столицата. На кон, с царско облекло той влязъл в града през Златните врати, възторжено поздравяван от населението като спасител на

държавата и християнството. „Отечеството желяе да види Никифор цар! — викал по пътя в упоението си народът. — Дворецът чака Никифор, войската иска за цар Никифор!“ Стигнал до форума на Константин, той слязъл от коня и с благоговение влязъл в храма на Богородица, а оттук придружен от многочислена процесия, която носела напред Светия Кръст, се отправила за църквата „Св. София“, където патриархът срещнал Фока, който със свещи в ръка влязъл в храма и се качил на амвона, където тържествено бил коронясан за цар, като съуправител на малолетните царе Василий и Константин. Оттук той се отправил към Свещения дворец. За да бъде пълно блаженството, оставало му още да получи обещаната награда, толкова желана за неговото честолюбие, надеждата, която го тласкала и ръководела в последните събития — оставало му да се съчетае в брак с Теофанò.

Няколко летописци твърдят, че по нареждане на новия цар царицата все пак била отдалечена от двореца. Ако тоя факт е верен, то несъмнено това отдалечаване е било на лице, тъй като между двамата съюзници няколко месеца царяло пълно съгласие. Никифор бил безумно влюбен в царицата, при това и държавни съображения му подсказвали брака, който до известна степен щял да узакони узурпацията. Теофанò според историците не била разположена към тоя брак, но като умна жена добре разбирала, че това е единственото средство да запази властта й затова била готова на всичко. Не станало нужда дълго да се уговарят един друг. На 20 септември 963 г. в Новия храм станало тържественото им бракосъчетание.

Фока бил на седмото небе. Той като че ли наново оживял и почнал да се наслаждава на живота, забравил увлечението си в аскетизма, мистическите си мечтания и обещания и цял се отдал на блаженството, което изпитвал с обладаването на Теофанò. Но другарите му монаси не забравили като него миналото. Когато в уединението си в Атон Атанасий узнал за бракосъчетанието на царицата, излъган в надеждите си и дълбоко възмутен, той незабавно пристигнал в столицата. Приет от царя, той със свойствената му откровеност започнал тежко да го упреква, че не сдържал обещанието си и със своя брак създал съблазън. Фока се стараел да успокои разгорещения монах. Обяснил му, че съвсем не за удоволствие се е възкачил на престола, кълнял се, че той има намерение да живее с Теофанò като брат и щом държавните дела му позволяват, ще свали от

себе си властта и ще се засели в манастир. Към тия хубави думи прибавил и ценни подаръци и Атанасий поуспокоен се върнал в Света гора.

В столицата бракосъчетанието на царицата изумило всички и станал небивал скандал. Патриарх Полиевкт, както споменахме по-горе, бил човек добродетелен, суров, освободен от всичко светско, предан единствено на интересите на поверената му църква, в служене на която той посветил цялата си несъкрушима енергия, с нищо неопределимата си упоритост и страшната безразборност в средствата. Още щом станал патриарх, първата му работа била да прочете строга присъда над Константин VII, колкото и набожен да бил той и колкото и усърдно да спазвал религиозните обреди. Сега суровият и непреклонен начин на мислене у патриарха се проявил с още по-голяма сила. Той не хранел враждебни чувства към Никифор и не мислел да се противопоставя на узурпатора. Напротив, в дните на революцията той се проявил като привърженик на Фока и с поведението си много помогнал за падането на Вринга и за победата на Фока. Но той смятал, че бракът на вдовстващия цар и също вдовстващата царица е нарушение на каноническите правила и затова, когато царят съгласно църковния устав влизал в Царските двери, за да се причести със Св. Тайни, патриархът го отстранил от приемане на евхаристията и като епитимия го подложил на църковно покаяние в продължение на една година. Възмутен от такава обида, царят все пак се подчинил на патриаршеското решение. Но скоро изникнало ново затруднение. На царя било съобщено, че царят бил кръстник на едно от децата на Теофанò.

Според църковните правила, тоя вид духовно родство съставлявало безусловна пречка за сключването на брака и затова патриархът без заобикалки предложил на Фока или разтрогване на брака, или отлъчване от църквата. За един искрено вярващ човек, какъвто бил Фока, такава едно заплашване било особено тягостно. Но страстта надделяла над религиозното чувство. Никифор рязко отказал да се разведе с Теофанò, като не се страхувал дори да се стигне до скъсване на отношенията между държавата и църквата. Нещата все пак се уредили. Намерил се един свещеник, който се заклел, че кръстник на царското дете бил не сам царят, а бащата на царя — Варда. Полиевкт знаел, че това е лъжа, но изоставен от всички, дори и от

подведомственото си духовенство, се подчинил на необходимостта и се престорил, че вярва на тия показания. И като не очаквал отникъде поддръжка, той не настоял даже да се изпълни епитимията, наложена на царя за встъпването му във втори брак. Царят бил не по-малко засегнат от удара, нанесен на достойнството му и от посегателството върху брака му. Той не простил на патриарха за неговата неуместна намеса, а и Теофан^о оттогава започнала да ненавижда патриарха не по-малко от съпруга си. Резултат от цялата тази история било разпространяването сред народа на неприятни слухове за царя и царицата. Няколко години по-късно Луитпранд, който предава слуховете, разпространени през това време в Константинопол, на право казва, че бракът на Никифор бил кръвосмешение.

---

[18] Специална дреха, която носят калугерите, обречени на много строг живот. — Б.пр. ↑

III

Тоя неподходящ брак, чието начало било толкова печално, не обещавал да бъде щастлив, както в действителност и станало. Ние имаме твърде оскъдни сведения за подробностите, които запълвали през следващите десет години интимния живот на царската двойка и за ролята, която Теофанò, толкова предпазлива и ловка, играела в тоя живот. За тях можем само да се досещаме. Затова се ограничаваме само да съобщим в основни линии събитията, завършили с трагична катастрофа.

Страстно влюбен, опиянен от красотата, на Теофанò, царят, според свидетелстването на историка Льв Дякон, правел за нея „повече, отколкото позволявало приличието“. Този по-рано пестелив, сериозен, суров човек обсипвал красавицата царица с безумни подаръци, най-разкошни облекла, редки скъпоценности, заобикалял я с най-изтънчен разкош. Доставил й огромно богатство, като й приписал обширните си владения от земи и великолепни вили. Страстта му била толкова силна, че той не можел дори за малко да се отдели от нея. Когато в 964 г. тръгнал на война, той взел със себе си и Теофанò и може би за пръв път през целия си войнишки живот изведнъж прекратил похода, за да се види с нея. Но всъщност този стар войник не успял да изпълнява дълго ролята на любовник. След кратковременното увлечение в своята страст другата му любов — войната пак завладяла душата му и ние го виждаме всяка година да се сражава на границите на империята с араби, българи, руси, но сега той не вземал вече със себе си Теофанò. Държавните работи започнали да му тежат и той се отнасял към тях вече не с такова усърдие. Поради това този обожаван преди монарх започнал все повече и повече да губи симпатиите на населението. Народът, отрупан с данъци, роптаел; духовенството, чиито привилегии съкратил, монасите, чиито землени владения смятал да намали, не скривали неудоволствието си: патриархът бил в открита вражда с царя. В столицата избухвали въстания. Никифор веднъж бил подложен на оскърбления от страна на

народа, замервали го с камъни и въпреки хладнокръвието, което показал в случая, той лесно можел да изгуби и живота си, ако не били приближените му, за да го отведат навреме. Най-после той бил отново обхванат от предишните пориви на религиозен мистицизъм — станал тъжен и не лягал да спи в царското легло, а някъде в някой ъгъл върху постлана кожа от пантера, подложил под главата си пурпурна възглавница; отново започнал да облича на голо тяло твърдата власеница на чичо си Малеин. Душата му била неспокойна, смутена, заета. Започнал да се страхува за живота си и своя Буколеонски дворец превърнал в същинска крепост. И все пак продължавал да обожавашъпругата си и се подчинявал на влиянието ѝ повече, отколкото благоразумието позволявало. Но между суровия войн и изящната царица се забелязвало вече пълно неразбирателство. Той ѝ омръзнал и тя започнала да скучае, а това влечало тежки последици.

Никифор имал племенник — Йоан Цимисхи. Той бил вече четиридесетгодишен, дребен, но строен и много изящен. Цветът на лицето му бил бял, очите сини, златисти коси окръжавали лицето му, брадата му била руса, носът малък, погледът смел и пред нищо и никого не се смущавал. Силен, ловък, похватен, благороден и щедър, при това малко гуляйджия, Цимисхи притежавал всички качества да се харесва на жените. Много естествено е, че той заинтригувал скучаещата царица. И страстта, която я завладяла тогава, я подтикнала към престъпление. Цимисхи бил честолубив и силно се възмутил срещу чичо си, който за една негова несполука го сменил от длъжността командващ източната армия и му предложил да се оттегли във владенията си. Той решил да отмъсти на чичо си за тая обида, която смятал за незаслужена. Теофанò започнала да изпитва към Никифор отвращение. Предишното другарско отношение към него се сменило с подозрение, а после и с озлобление. Тя даже смятала, че нейният живот и животът на синовете ѝ се застрашава от някаква опасност от страна на Фока. При това тя не можела да се примири и с раздялата с любовника си. Изглежда, че Цимисхи бил единствената нейна любов през целия ѝ живот. При тия условия малко по малко я завладявало решението да извърши и най-ужасното престъпление.

След като се върнал от Сирия в началото на 969 г. Никифор бил измъчван от тежки предчувствия. Той виждал навсякъде около себе си заговори. Смъртта на престарелия му баща, кесар Варда Фока,

увеличила още повече тъгата му. Независимо от това той продължавал да обича Теофанò, която коварно използвала влиянието си над него, за да върне от заточение Цимисхи. Тя доказала пред Никифор колко обидно е да се лишават от услугите на човек като Цимисхи и за да пропъди от душата на Никифор всяко подозрение, което може да подбуди ходатайството ѝ, му казала, че иска да го ожени за една своя роднина. Както винаги, Никифор отстъпил на желанието на царицата. Тя само това чакала. Цимисхи се върнал в столицата и благодарение на ловко устроеното посредничество на придворния щат на царицата, той имал чести свиждания с нея даже в самия дворец — нещо, което Никифор дори не подозирал. Любовниците решили да убият царя и започнали сериозно да се готвят за това. Между недоволните генерали Цимисхи намерил съучастници, които присъствали на съвещанията между Цимисхи и царицата. Със съдействието на вярната на Теофанò прислуга много въоръжени заговорници, преоблечени като жени, били въведени в двореца и настанени в женското отделение.

Това станало на 10 декември, а през нощта се предвиждало да се изпълни замисленото, разказва Лъв Дякон, който ни е оставил подробно описание на катастрофата. Царят обаче получил тайнствено предупреждение, че в двореца му се намират заговорници и затова заповядал на един от офицерите си да направи обиск в женското отделение на двореца. Или обискът бил направен небрежно, или просто не са се постарали да намерят заговорниците, но обискът не разкрил нищо. Настъпила нощта, а Цимисхи го нямало още, за да ръководи извършването на убийството. Заговорниците започнали да се страхуват. Ако царят се затвори в стаята си и стане нужда да се разбива вратата, той ще се пробуди и нещата няма ли да завършат с неуспех? Теофанò с възмутително хладнокръвие се заловила да отстрани това препятствие. Късно през нощта тя отишла при Никифор, приятелски разговаряла с него и под предлог, че иска да навести живеещите в двореца българки, излязла, като му казала, че скоро ще се прибере, затова помолила мъжа си да не затваря вратата, която тя сама ще затвори, като се върне. Никифор нищо не възразил, а като останал сам, прочел вечерната си молитва и после заспал.

Ударило единадесет часа през нощта, валяло сняг и над Босфора вилнеела силна буря. До брега, където се издигали стените на Буколеонския дворец, се доближила лодка, от която слязъл Цимисхи. С

помощта на кошница, спусната, с въже, той се добрал до женското отделение, където с нетърпение го очаквали заговорниците, начело на които той се вмъкнал в покоите на царя. На първо време те се объркали, като видели празно леглото на царя. Но един евнух, служител в женското отделение, който знаел привичките на царя, им посочил последния, който спял в един ъгъл върху кожа от пантера. С бесен вик заговорниците го заобиколили. От шума царят се пробудил и се изправил на крака. Един от заговорниците с удар на меч му разцепил черепа. Облян в кръв, царят произнесъл: „Богородице, спаси ни!“. Но без да обръщат внимание на молитвите му, го повлекли към Цимисхи, който го обсипал с улични ругатни и му оскубал брадата. По примера на предводителя си и другите заговорници стръвно се нахвърлили върху полуживия в предсмъртни хъркания цар. С един ритник Цимисхи го претърколил на земята и му нанесъл втора рана по главата. Най-последно един от убийците довършил делото. Царят лежал мъртъв, потънал в собствената си кръв.

При шума от схватката войниците от дворцовия караул се притекли, но било вече късно. Показа ли им през прозореца окървавената глава на царя, осветена с факли картина, която отнела у тях всякакво желание да се съпротивляват на убийците. Народът последвал примера на царицата си. Той се подчинил на Цимисхи и го провъзгласил за цар.

IV

Теофанò, която подготвила цялото убийство и дори насочвала ударите на убийците, разчитала да се възползва от плодовете на това убийство. Но историята е понякога нравоучителна и сама Теофанò трябвало да изпита това.

На патриарх Полиевкт още веднъж се удало случай да покаже несъкрушимата си твърдост. С покойния цар той наистина бил във вражда, но когато Цимисхи се явил пред вратите на храма „Св. София“, за да надене на главата си царската корона, упоритият отец не го пуснал в храма, понеже бил опръскан с кръвта на своя роднина и цар. Той му заявил, че не може да влезе в храма, преди убийците да бъдат наказани и Теофанò отдалечена от двореца. В избора между престола и любовницата Цимисхи не се поколебал нито за миг. Забравил всякакъв срам, той отрекъл участието си в престъплението и за свое оправдание издал съгласно искането на патриарха съучастниците си и пожертвал Теофанò. Тя мечтаела да стане жена на любимия човек и да сподели с него толкова близката до сърцето ѝ власт, а любимият я принесъл в жертва, като я заточил в манастира Проти, на един от Принцовите острови.

Но енергичната, уверена в магията на своята красота, Теофанò — тя била едва двадесет и девет годишна — не могла да се примири с постигналата я участ. Няколко месеца по-късно тя избягала от заточението си в църквата „Св. София“. Дали разчитала на любовта на любимия си или се надявала, че след отстраняването на преградите благодарният Цимисхи няма да я отхвърли, или вероятно е била измамена от надеждата, че с неотразимия поглед на своите прекрасни очи тя пак ще го покори? Много е възможно. Но всемогъщият министър на новия цар, Василий, се показал достатъчно храбър, за да даде решителен отпор на опита на прелъстителната интригантка. Като нарушил неприкосновеността на убежището (каквото „Св. София“ давала на преследваните), той заповядал насила да я отдалечат от църквата и да я заточат в един от далечните манастири на Армения.

Преди да тръгне на заточение, тя успяла да издейства разрешение да се види за последен път с човека, за когото направила толкова жертви и който така жестоко я измамил. Това последно свиждане, на което предпазливият Василий счел за своя длъжност да присъства, трябва да е било много бурно. Теофанò жестоко обвинила Цимисхи, после в бесен припадък се нахвърлила с юмруци върху Василий. Станало нужда със сила да я изведат от приемната зала. Нейният живот за света бил свършен.

Какво станало с нея в печалното ѝ изгнание? Как страдала тя в далечния манастир, далеч от блясъка на двореца и царския разкош, със злоба в сърцето за разбитите надежди и със съжаление за изгубената власт? Това не знаем. Във всеки случай дори да е била виновна, тя тежко изкупила вината си. Шест години се мъчила в уединение, докато Цимисхи умрял. След смъртта му през 976 г. ѝ било разрешено да се върне в столицата при синовете си, достигнали пълнолетие и поели вече браздите на управлението в своите ръце. Но затуй ли, че гордостта ѝ била наранена, или защото честолюбието ѝ угаснало, или което е най-вероятно, всемогъщият Василий бил поставил такова условие за възвръщането ѝ, че тя не можела да играе вече никаква роля в управлението. Умряла забравена от всички в двореца, неизвестно даже и кога. По такъв начин до самия край на живота ѝ съдбата на тая честолюбива, прелъстителна и коварна царица крие в себе си нещо загадъчно и тайнствено.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.